

การจัดการสวัสดิการผู้สูงอายุในกลุ่มชุมชนคนจนเมือง:

กรณีศึกษาชุมชนหมู่บ้านพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร

ELDERLY WELFARE MANAGEMENT IN THE URBAN COMMUNITY WITH LOW INCOME: A CASE STUDY OF BAN PHLAPPLA COMMUNITY WANG THONGLANG BANGKOK

สุพิชชา เอกระ¹ สมศักดิ์ สามัคคีธรรม²

¹นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาสังคม

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

²รองศาสตราจารย์ประจำคณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

¹supitcha.ak@gmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านพลับพลา 2) ศึกษาการบริหารจัดการสวัสดิการผู้สูงอายุโดยชุมชนหมู่บ้านพลับพลา และ 3) ค้นหาแนวทางในการพัฒนา การจัดการสวัสดิการผู้สูงอายุในชุมชน ผู้ศึกษาใช้รูปแบบการวิจัยเชิงผสม โดยเริ่มต้นจากการวิจัยเชิงสำรวจ ด้วยการแจกแบบสอบถาม เพื่อสำรวจปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านพลับพลา สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ จะถูกนำมาใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับการบริหารจัดการ สวัสดิการชุมชนให้แก่ผู้สูงอายุ และแนวทางในการพัฒนาการจัดการสวัสดิการผู้สูงอายุในชุมชน ผลการศึกษา พบว่า 1) ผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านพลับพลา มีปัญหาและความต้องการเร่งด่วนในด้านเศรษฐกิจสูงเป็นอันดับหนึ่ง อันดับสองรองลงมา คือ ด้านร่างกาย ด้านสังคม และด้านจิตใจ ตามลำดับ 2) การบริหารจัดการสวัสดิการผู้สูงอายุโดยชุมชนหมู่บ้านพลับพลา ยังอยู่ในรูปแบบของการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุด้วยการคำนึงถึงเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชมรม 3 ประการ ได้แก่ (1) ผู้นำ (2) การมีส่วนร่วมของสมาชิก และ (3) การบริหารจัดการตนเองที่เป็นอิสระ และไม่พึ่งพิงหน่วยงานภายนอก และ 3) แนวทางในการพัฒนาการจัดการสวัสดิการผู้สูงอายุในชุมชน 6 ประการ ได้แก่ (1) การเสริมสร้างโอกาสในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมกัน อย่างสร้างสรรค์ (2) การส่งเสริมการบริหารจัดการทุนของชุมชน โดยการรวมกลุ่มจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน เพื่อการพึ่งตนเอง (3) การส่งเสริมการรวมกลุ่มที่เข้มแข็ง เพื่อสร้างอำนาจในการต่อรอง ในสิ่งที่พึงปรารถนา (4) การส่งเสริมจิตสำนึกความรับผิดชอบร่วม ในการพัฒนาศักยภาพของชมรม (5) การส่งเสริมความเข้าใจทักษะการบริหารจัดการความขัดแย้ง และ (6) การเสริมสร้างภาพลักษณ์ใหม่ ด้วยการเป็นผู้ให้ที่มีคุณค่าในความคิดและการกระทำ และเป็นผู้รับได้อย่างมีศักดิ์ศรี

คำสำคัญ: สวัสดิการผู้สูงอายุ, ชมรมผู้สูงอายุ, ชุมชน

Abstract

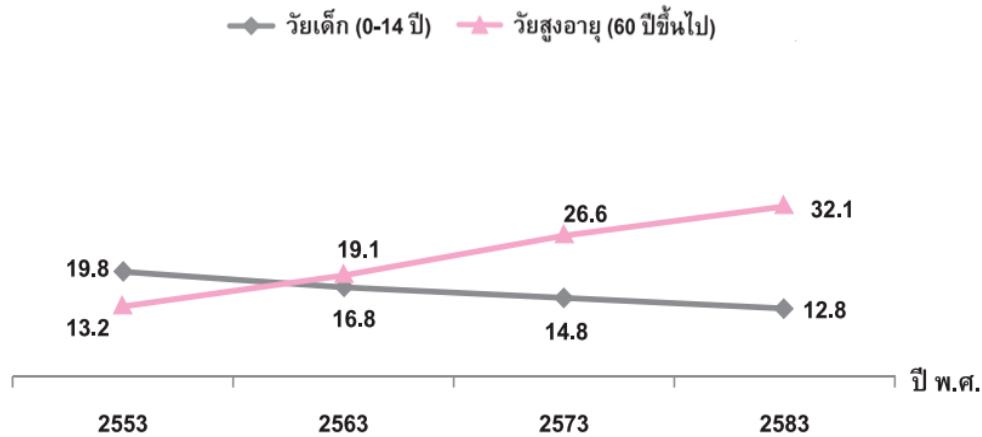
The objectives of this study are 1) to study the elders' problems and requirements of Ban Phlapphla; 2) to study the elders' welfare administration of Ban Phlapphla; and 3) to seek the way of developing the elders' welfare management in the community. The researcher collects the data by using mixed research, that is, first, conducting an exploratory research by distributing questionnaires to survey the problems and requirements of the elders of Ban Phlapphla community, second, as for the qualitative research, collecting in-depth data of welfare management of the elders; and the way to develop the elders' welfare arrangement in the community. The results of the study are as follows: 1) The elders of Ban Phlapphla community have the problems with urgently economic requirements. The next problem is the physical problem. The third problem is the social problem. The last problem is the problem of mind. 2) The elders' welfare management of Ban Phlapphla community is still elderly club by considering the three conditions that affect the club strength, that is, the leaders, members' participation, and independent self-administration. 3) The way to develop the potential of the elderly club has six items as the following: (1) the members are given the opportunity to participate in an exchange and studying of local knowledge; (2) the members are encouraged to manage the community funds by establishing community enterprise, so as to rely on themselves; (3) the members are promoted to join together in order to have power to negotiate about something needed; (4) the members are stimulated to have consciousness of co-responsibility for the club's potential development; (5) the members are supported in their enthusiasm about an understanding of the management expertise on conflicts between other members; and (6) the members are advocated to improve their new image as a valuable contributor of notions and deeds, and as a recipient of many honors.

Keywords: Elderly Welfare, Elderly club, Community

บทนำ

ปัจจุบันสัดส่วนผู้สูงอายุในสังคมไทยมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ ในทุกภูมิภาคของประเทศ เมื่อพิจารณาถึงอัตราการเกิดของเด็กวัยแรกเกิดจะพบว่าเริ่มมีจำนวนที่ลดน้อยลงไป เหตุเพราะประชากรภายในประเทศเลือกที่จะใช้ชีวิตอยู่เป็นโสด หรือแต่งงานช้าลง ประกอบกับ เริ่มมีการควบคุมอัตราการเกิดของประชากรให้ลดต่ำลง ในขณะที่อัตราการตายก็มีจำนวนที่ลดน้อยลงเช่นกัน เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทางการแพทย์ที่เข้ามาส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีการดูแลสุขภาพมากขึ้น (สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ, 2546, น. 14) เมื่อผู้สูงอายุมีสุขภาพดี แนวโน้มการมีอายุที่ยืนยาวก็จะมีเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย เป็นบ่อเกิดของสังคมผู้สูงอายุในปัจจุบันที่เห็นภาพได้อย่างชัดเจนตรงตามการคาดประมาณการเปลี่ยนแปลง ในขนาดและสัดส่วนของประชากรผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป การรายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย (ภาพที่ 1) ซึ่งให้เห็นว่าจำนวนประชากรผู้สูงอายุในสังคมไทยได้เพิ่มจากเดิมที่มีไม่ถึงร้อยละ 13.2 ในปี พ.ศ. 2553 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 15

ในปี พ.ศ. 2556 และจะทยอยเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ อย่างต่อเนื่องตามลำดับ โดยในปี พ.ศ. 2583 จะมีจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 32.1 หรือเกือบหนึ่งในสามของประชากรทั้งหมดภายในประเทศ (สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ, 2555, น. 3)

ภาพที่ 1 สัดส่วนของประชากรไทยที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปี และอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป พ.ศ. 2553 - 2583
แหล่งที่มา: คณะทำงานคาดประมาณประชากรของประเทศไทย, 2555

การเปลี่ยนแปลงในขนาดและสัดส่วนของประชากรผู้สูงอายุดังกล่าวข้างต้นเป็นสิ่งใหม่ หรือเป็นประเด็นใหม่ที่สังคมไทยยังคงมีปัญหในการบริหารจัดการดูแลผู้สูงอายุ เปรียบเสมือนกับเป็นปฏิกริยาลูกโซ่ ที่สามารถส่งผลกระทบต่อให้เกิดปัญหาทางด้านอื่น ๆ ตามมาได้อีก ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม กล่าวคือ ส่งผลกระทบต่อกระบวนการกำหนดนโยบายและการวางแผนทางด้านการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ ที่จะต้องมีความครอบคลุมและทั่วถึงต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สามารถตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุได้อย่างแท้จริง ตลอดจนต้องมีความสอดคล้องกับรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมในปัจจุบัน (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2553, น. 8) ทั้งทางด้านเศรษฐกิจในเชิงรูปธรรม อาทิ การแจกเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ (สำนักส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและการมีส่วนร่วม, 2552, น. 1-6) การจัดหาที่อยู่อาศัยโดยเฉพาะโครงการบ้านมั่นคงให้กับกลุ่มชุมชนคนจนเมืองด้วยการจัดตั้งกองทุนรักษาดิน รักษาบ้าน ภายใต้การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ องค์กรเอกชน (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2558, น. 7-9) และทางด้านสังคมในเชิงนามธรรม ผ่านการทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อระดมการมีส่วนร่วมของคนภายในชุมชนนั้น ๆ หรือที่เรียกว่า การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุโดยชุมชน ที่มีการบริหารจัดการบนพื้นฐานของการทำความเข้าใจถึงสายสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้สูงอายุ (ศิริพร ดาบเพชร, คมคาย มากบัว และประจักษ์ เป็ะสกุล, 2551, น. 18-25) เพราะวิถีชีวิตของผู้สูงอายุในชนบทจะอยู่ในรูปแบบของสังคมเกษตรกรรม ที่มีลักษณะของความเป็นเครือญาติ มีความเป็นปึกแผ่นแน่นแฟ้นทางสายสัมพันธ์ ซึ่งเป็นผลจากการที่สมาชิกภายในครอบครัวอยู่รวมกันหลายกลุ่มช่วงอายุ ทำให้ต่างฝ่ายต่างดูแลซึ่งกันและกันด้วยความเต็มใจ โดยที่ไม่คิดว่าฝ่ายใด ฝ่ายหนึ่งเป็นภาระ แต่ทว่า วิถีชีวิตของผู้สูงอายุในเขตเมือง กลับอยู่ตรงกันข้าม กล่าวคือ เมื่อกระแสการพัฒนาประเทศตามอย่างตะวันตกมีมากขึ้น การพัฒนาด้าน

เศรษฐกิจและเทคโนโลยีจึงได้รับความสำคัญเป็นอย่างมาก ด้วยเหตุนี้ลูกหลานจึงเลือกที่จะไปรับจ้างทำงานมากขึ้น เพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเป็นไปในลักษณะของการไปเช่าเย็นกลับ ทำให้ในแต่ละวันลูกหลานมีเวลาในการดูแลผู้สูงอายุน้อยลง หรือเจก้นน้อยลง ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวเลยค่อนข้างห่างเหิน ส่งผลทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณเองเป็นภาระของลูกหลานที่จะต้องเลี้ยงดู จึงเลือกที่จะช่วยเหลืองานในบ้านที่ตนเองสามารถทำได้เป็นการตอบแทน เช่น การดูแลลูกหลาน การทำงานบ้าน และการทำอาหารไว้รอลูกหลานของตนเองที่กลับมาจากการทำงานอันเหน็ดเหนื่อย (ปราโมทย์ ประสาทกุล, ศุทธิศา ชวนวัน และกาญจนา เทียนฉาย, 2552, น. 115-117)

แม้ว่าภาพลักษณ์ของสังคมเมืองจะสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นสังคมที่เต็มไปด้วยความเจริญก้าวหน้าทางด้านเศรษฐกิจและเทคโนโลยี แต่ทว่าหากมองในเชิงของความสัมพันธ์ของผู้คนทุกช่วงอายุ กลับพบว่าค่อนข้างห่างเหิน ไม่มีความเป็นสายสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นอย่างเช่นในชนบท ด้วยเหตุนี้การจัดสวัสดิการชุมชนเพื่อผู้สูงอายุในเขตเมือง ย่อมเกิดขึ้นได้ยาก เพราะยังคงเป็นเรื่องใหม่สำหรับหลายชุมชนในเขตกรุงเทพมหานคร ที่จะสามารถเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุได้อย่างทันทั่วถึง (ปราโมทย์ ประสาทกุล, ศุทธิศา ชวนวัน และกาญจนา เทียนฉาย, 2552, น. 118)

จากการลงพื้นที่สำรวจชุมชนหมู่บ้านพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ภายใต้การดูแลของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ พบว่า แต่ก่อนมักถูกมองว่าเป็นที่อยู่อาศัยของผู้บุกรุกที่ดินในเขตพื้นที่การดูแลของหน่วยงานภาครัฐ เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่อันเป็นที่ตั้งของชุมชน เป็นพื้นที่นาว่างเปล่าที่หน่วยงานภาครัฐ ปล่อยให้ว่างไว้ ไม่เข้ามาบริหารจัดการดูแล ประกอบกับคนจนในชนบทช่วงนั้นเริ่มอพยพเข้ามาหางานทำในภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น คนเหล่านี้เมื่อเห็นที่ดินว่างเปล่าจึงเริ่มเข้ามาสร้างที่อยู่อาศัยแบบชั่วคราวเพื่อให้สามารถมีที่พักพิงหลบนอนได้ ใครอยากสร้างตรงไหนก็สร้าง เพราะไม่มีใครเป็นเจ้าของพื้นที่ ๆ แท้จริง ไม่มีใครที่มีเอกสิทธิ์ หรือมีโฉนดที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมายอยู่แล้ว ด้วยบริบทของสภาพแวดล้อมดังกล่าวข้างต้น ย่อมส่งผลทำให้ชุมชนในอดีตมักจะประสบปัญหาการถูกไล่ที่ และปัญหาการได้รับการบริการสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์, 2556, น. 1-4)

ปัจจุบันชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาการจัดสวัสดิการด้านที่อยู่อาศัยได้สำเร็จ เนื่องจากการอพยพเข้ามาอยู่ในชุมชนเป็นระยะเวลาที่ยาวนานก่อให้เกิดการปรับตัวมากขึ้น โดยการพยายามหางานทำที่มีรายได้สูง ตลอดจนการระดมการมีส่วนร่วมเพื่อเสนอข้อเรียกร้องให้มีการทำสัญญาเช่าที่ดินระยะยาวในราคาถูก พร้อม ๆ กับการสร้างบ้านมั่นคงให้อยู่ต่อในพื้นที่เดิมได้อย่างมั่นคงแล้วนั้น คนในชุมชนก็ต้องการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในด้านต่าง ๆ ตามมา เพื่อเป็นหลักประกันในชีวิตให้กับตนเอง และเป็นการเพิ่มพลังอำนาจในการต่อรองสิทธิอันพึงมี จึงก่อให้เกิดการรวมกลุ่มการจัดตั้งองค์กรการเงินชุมชน โดยมีการคัดเลือกคณะกรรมการชุมชน เพื่อทำหน้าที่พัฒนาความเป็นอยู่ของคนในชุมชนตั้งแต่เกิด จน ตาย ผ่านกิจกรรมการคืนสวัสดิการให้กับสมาชิกในรูปแบบของการจัดสวัสดิการกองทุนเงินออมวันละบาท กองทุนสังฆะสตรี รวมถึงกองทุนผู้สูงอายুর่วมด้วย (สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์, 2556, น. 5-12) และเนื่องจากการจัดสวัสดิการชุมชนดังกล่าวข้างต้นยังคงเป็นเรื่องใหม่สำหรับชุมชน ในด้านของการเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับการบริหารจัดการสวัสดิการที่เกิดขึ้น

โดยเฉพาะการบริหารจัดการสวัสดิการผู้สูงอายุโดยชุมชน ทำให้ยังพบว่า มีผู้สูงอายุอยู่เป็นจำนวนมากที่ถูกทอดทิ้งให้ใช้ชีวิตอยู่เพียงลำพัง เพราะลูกหลานต้องออกไปทำงานภายนอกชุมชนมากขึ้น และถึงแม้ว่าชุมชนจะเป็นอีกหนึ่งหน่วยสำคัญที่ถูกคาดหวังให้มาทำหน้าที่ในด้านการช่วยเหลือหรือสนับสนุนการจัดการสวัสดิการในด้านต่าง ๆ ให้กับผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุได้เข้ามามีส่วนร่วม และได้อยู่ร่วมกันมากขึ้น แต่ทว่ากลับได้รับความสนใจจากผู้สูงอายุในชุมชนน้อยมาก เนื่องจากผู้สูงอายุในชุมชนต่างอพยพเคลื่อนย้ายถิ่นฐานมาจากหลากหลายที่ เพื่อเข้ามาอยู่อาศัยภายในชุมชนแห่งนี้ ทำให้ขาดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ขาดจิตสำนึกในด้านของจิตอาสา ความช่วยเหลือเอื้ออาทรกันจึงมีไม่มาก ส่งผลทำให้ผู้สูงอายุในชุมชนยังไม่สามารถเข้าถึงสวัสดิการต่าง ๆ ที่ตนเองพึงจะได้รับอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม (สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์, 2556, น. 16)

ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้จึงมีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุในชุมชนที่เชื่อมโยงไปสู่กระบวนการบริหารจัดการสวัสดิการชุมชนให้แก่ผู้สูงอายุ ที่เป็นการจัดการโดยชุมชนอย่างแท้จริง ผ่านการถอดบทเรียนร่วมกัน โดยการพยายามตั้งคำถามว่าจะทำอย่างไรที่จะดึงศักยภาพผู้สูงอายุออกมาเพื่อใช้ในการกำหนดแนวทางในการพัฒนาการจัดการสวัสดิการชุมชนที่ส่งผลดีต่อผู้สูงอายุ เพราะจะเป็นกลวิธีหรือเทคนิคที่สำคัญที่ทำให้คนในชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจในปัญหา และรู้ว่าผู้สูงอายุต้องการอะไร เพื่อให้ผู้สูงอายุมีความสุขกาย สบายใจ และมีชีวิตที่เพียงพอตามสมควรแก่สภาพในบั้นปลายของชีวิต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านพลับพลา
2. เพื่อศึกษาการบริหารจัดการสวัสดิการผู้สูงอายุโดยชุมชนหมู่บ้านพลับพลา
3. เพื่อค้นหาแนวทางในการพัฒนาการจัดการสวัสดิการผู้สูงอายุในชุมชน

ขอบเขตของการวิจัย

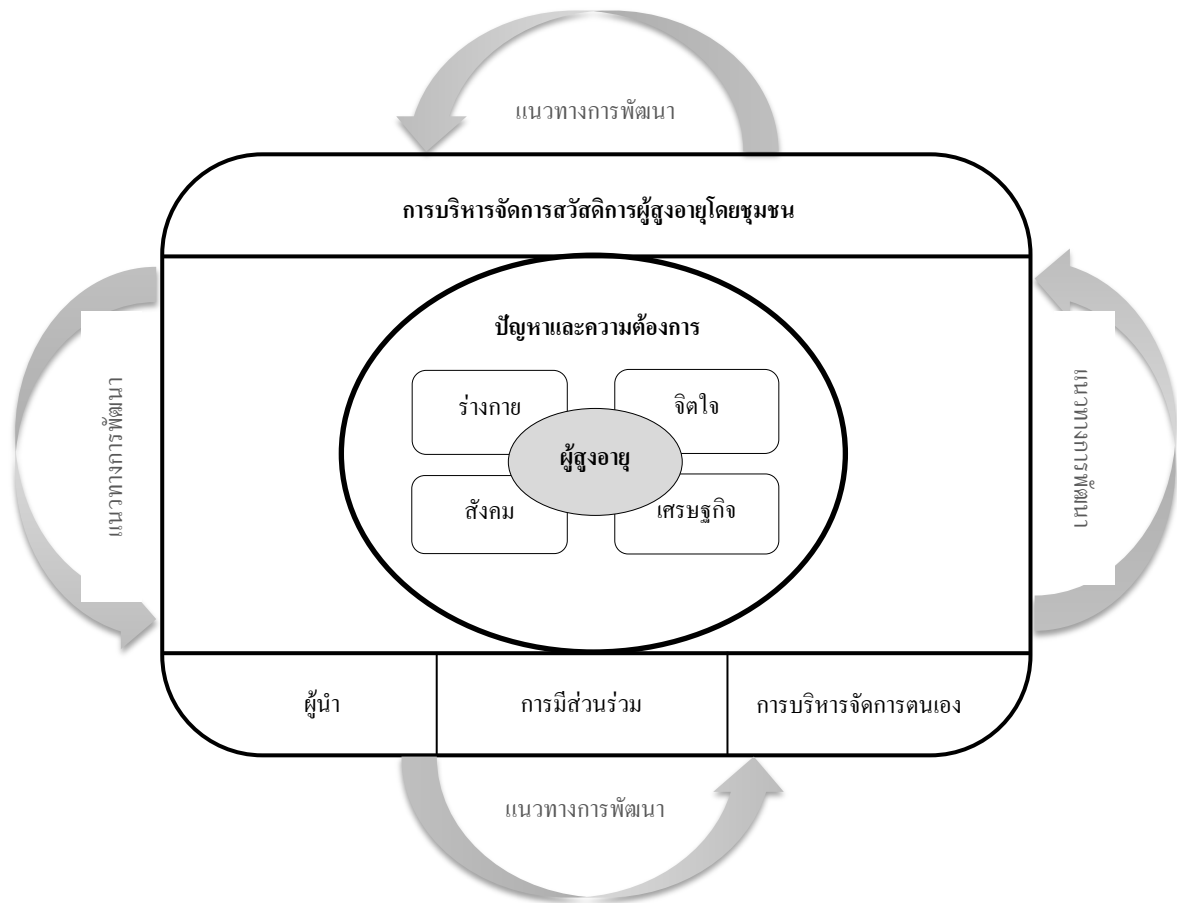
1. ขอบเขตด้านพื้นที่ ชุมชนหมู่บ้านพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร จำนวน 220 ครัวเรือน
2. ขอบเขตด้านประชากร ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในชุมชนหมู่บ้านพลับพลา จำนวนทั้งสิ้น 62 คน โดยแบ่งเป็น เพศชาย 25 คน และเพศหญิง 37 คน
3. ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เป็นการเลือกแบบเจาะจง ซึ่งพิจารณาจาก (1) บุคคลที่อาศัยอยู่ในชุมชนหมู่บ้านพลับพลามาแล้วไม่น้อยกว่า 1 ปี มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับผู้สูงอายุ และสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการสวัสดิการชุมชนให้กับผู้สูงอายุได้ รวมถึงภาคีเครือข่ายภายนอกชุมชนที่มีความเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ ที่ล้วนแล้วแต่มีความเต็มใจที่จะให้ข้อมูล รวมจำนวนทั้งสิ้น 20 คน และ (2) ผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านพลับพลาที่เข้าร่วมชมรมผู้สูงอายุ จำนวน 20 คน

การทบทวนวรรณกรรม

ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสวัสดิการชุมชนเพื่อดูว่ามีความหมาย ประเภท หลักการ รูปแบบ เงื่อนไขและความสำเร็จในการจัดสวัสดิการชุมชนที่สามารถรองรับแนวคิดเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุได้ทั้งสี่ด้าน ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และเศรษฐกิจ เกิดความเข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับสวัสดิการผู้สูงอายุถึงที่มา หลักการในการปฏิบัติ รูปแบบในการให้บริการและแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาผู้สูงอายุ

กรอบแนวคิดของการวิจัย

ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับรูปแบบ และเงื่อนไขการจัดสวัสดิการชุมชนให้กับผู้สูงอายุ มีผลต่อการพัฒนาแนวทางการแก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุในชุมชน (ภาพที่ 2)

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดในการศึกษาการจัดการสวัสดิการผู้สูงอายุในกลุ่มชุมชนคนจนเมือง: กรณีศึกษาชุมชนหมู่บ้านปลับปลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร

ระเบียบวิธีวิจัย

วิธีการวิจัยที่นำมาใช้กับการวิจัยเรื่อง การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุในกลุ่มชุมชนคนจนเมือง: กรณีศึกษาชุมชนหมู่บ้านพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร เป็นการวิจัยเชิงผสม ประกอบด้วย

1. การวิจัยเชิงสำรวจ

1.1 การศึกษาปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านพลับพลา

1) ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้างนี้ คือ ผู้สูงอายุทั้งชายและหญิงที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป และอาศัยอยู่ในชุมชนหมู่บ้านพลับพลา จำนวนทั้งสิ้น 62 คน โดยแบ่งเป็น เพศชาย 25 คน และเพศหญิง 37 คน

2) เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้างนี้ คือ แบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุที่เกิดขึ้นทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และเศรษฐกิจ โดยเป็นแบบสอบถามที่จัดอยู่ในลักษณะตัวแปรหุ่น (Dummy Variable) ที่มีเกณฑ์การให้คะแนนเพียง 2 ค่าให้เลือกตอบ ดังนี้ เป็นปัญหาที่สำคัญ หรือมีความต้องการมาก ให้ 1 คะแนน เป็นปัญหาที่ไม่สำคัญ หรือมีความต้องการน้อย ให้ 0 คะแนน

มีการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงสถิติ ด้วยการหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ

2.1 การศึกษาการบริหารจัดการสวัสดิการผู้สูงอายุโดยชุมชนหมู่บ้านพลับพลา

1) กลุ่มเป้าหมาย และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กลุ่มเป้าหมาย และผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการศึกษาค้างนี้ เป็นการเลือกแบบเจาะจง ซึ่งพิจารณาจากบุคคลที่อาศัยอยู่ในชุมชนหมู่บ้านพลับพลามาแล้วไม่น้อยกว่า 1 ปี มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับผู้สูงอายุ และสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการชุมชนให้กับผู้สูงอายุได้ รวมถึงภาคีเครือข่ายภายนอกชุมชนที่มีความเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ ที่ล้วนแล้วแต่มีความเต็มใจที่จะให้ข้อมูล รวมจำนวนทั้งสิ้น 20 คน ดังนี้ (1) ตัวแทนผู้สูงอายุ 8 คน (2) ตัวแทนลูกหลานของผู้สูงอายุ 4 คน (3) ประธานชุมชน 1 คน (4) คณะกรรมการชุมชน 3 คน (5) เจ้าหน้าที่สาธารณสุข 1 คน (6) เจ้าหน้าที่การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย 1 คน (7) เจ้าหน้าที่สำนักงานเขตวังทองหลาง 1 คน และ (8) เจ้าหน้าที่สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ 1 คน

2) เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

แบบสัมภาษณ์ เกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการสวัสดิการผู้สูงอายุในชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีการตรวจสอบความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยการวิเคราะห์เชิงสาเหตุและผล โดยพิจารณาถึงความสอดคล้องกันในเชิงตรรกะและข้อเท็จจริง

2.2 การศึกษาเพื่อหาแนวทางในการพัฒนาการจัดการสวัสดิการผู้สูงอายุในชุมชน

1) กลุ่มเป้าหมาย และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กลุ่มเป้าหมาย และผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นการเลือกแบบเจาะจง ซึ่งพิจารณาจาก ผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านพลับพลาที่เข้าร่วมชมรมผู้สูงอายุ จำนวน 20 คน

2) เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

การสนทนากลุ่ม

มีการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล โดยการวิเคราะห์ SWOT Analysis และ SWOT Matrix

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

สรุปผลการวิจัย

1. ปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านพลับพลา

จากการสำรวจประชากรผู้สูงอายุทั้งชายและหญิงที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป และอาศัยอยู่ในชุมชนหมู่บ้านพลับพลา จำนวน 62 คน ด้วยวิธีการการแจกแบบสอบถาม ผลการศึกษา พบว่า ผู้สูงอายุมีปัญหาและความต้องการเร่งด่วน โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย (ตารางที่ 1) ได้ดังนี้

อันดับหนึ่ง ด้านเศรษฐกิจ คือ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ประสบกับปัญหาการมีรายได้น้อยไม่เพียงพอต่อความต้องการใช้จ่าย ร้อยละ 64.5 จึงมีความต้องการการมีอาชีพเสริมที่ตรงกับศักยภาพของตนเอง เพื่อให้เกิดรายได้มาใช้จ่ายในการดำรงชีวิต และเก็บออม ร้อยละ 98.4

อันดับสอง ด้านร่างกาย คือ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ประสบกับปัญหาการเป็นโรคความดันโลหิตสูง เบาหวาน หัวใจ ร้อยละ 61.3 จึงมีความต้องการการเข้าถึงการรักษาโรคอย่างเร่งด่วนในโรงพยาบาล และการได้รับคำแนะนำจากนักโภชนาการเกี่ยวกับการบริโภคอาหาร เพื่อป้องกัน บำบัด และควบคุมโรค ร้อยละ 91.9

อันดับสาม ด้านสังคม คือ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ประสบกับปัญหาการขาดความไว้วางใจ และการมีส่วนร่วมร่วมกับผู้อื่น ร้อยละ 43.5 จึงมีความต้องการการลดการพึ่งพาผู้อื่นให้น้อยลง ร้อยละ 85.5 และ

อันดับสี่ ด้านจิตใจ คือ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ประสบกับปัญหาการขาดความสนใจ หรือไม่มีความสุขในสิ่งต่าง ๆ ที่เคยทำ มีความรู้สึกที่ตนเองไม่มีคุณค่า ไม่มีเป้าหมาย ร้อยละ 41.9 จึงมีความต้องการการดูแลเอาใจใส่ และการยกย่องเชิดชูในคุณงามความดี ร้อยละ 77.4

ตารางที่ 1 แสดงปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านพลับพลา

ปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านพลับพลา	
อันดับหนึ่ง (ด้านเศรษฐกิจ)	
- ปัญหา :	การมีรายได้น้อยไม่เพียงพอต่อความต้องการใช้จ่าย ร้อยละ 64.5
- ความต้องการ :	การมีอาชีพเสริมที่ตรงกับศักยภาพของตนเอง เพื่อให้เกิดรายได้มาใช้จ่ายในการดำรงชีวิต และเก็บออม ร้อยละ 98.4
อันดับสอง (ด้านร่างกาย)	
- ปัญหา :	การเป็นโรคความดันโลหิตสูง เบาหวาน หัวใจ ร้อยละ 61.3
- ความต้องการ :	การเข้าถึงการรักษาโรคอย่างเร่งด่วนในโรงพยาบาล และการได้รับคำแนะนำจากนักโภชนาการเกี่ยวกับการบริโภคอาหาร เพื่อป้องกัน บำบัด และควบคุมโรค ร้อยละ 91.9
อันดับสาม (ด้านสังคม)	
- ปัญหา :	การขาดความไว้วางใจ และการมีส่วนร่วมร่วมกับผู้อื่น ร้อยละ 43.5
- ความต้องการ :	การลดการพึ่งพาผู้อื่นให้น้อยลง ร้อยละ 85.5
อันดับสี่ (ด้านจิตใจ)	
- ปัญหา :	การขาดความสนใจ หรือไม่มีความสุขในสิ่งต่างๆ ที่เคยทำ มีความรู้สึกว่าตนเองไม่มีคุณค่า ไม่มีความหมาย ร้อยละ 41.9
- ความต้องการ :	การดูแลเอาใจใส่ และการยกย่องเชิดชูในคุณงามความดี ร้อยละ 77.4

2. การบริหารจัดการสวัสดิการผู้สูงอายุโดยชุมชนหมู่บ้านพลับพลา

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 20 คน ผลการศึกษา พบว่า การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุโดยชุมชนหมู่บ้านพลับพลา มีกระบวนการบริหารจัดการอยู่ 3 ประการ คือ เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา 1) การบริหารจัดการด้วยการเข้าใจ คือ การส่งเสริมให้คนในชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์ผู้สูงอายุ และองค์ความรู้ด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ 2) การบริหารจัดการด้วยการเข้าถึง คือ การส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบ ไม่ว่าจะเป็นคณะกรรมการชุมชนที่เป็นแกนนำหลักในการวางแผนและขับเคลื่อนแผนการดำเนินงาน รวมทั้งทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานในการให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุภายในชุมชน กลุ่มลูกหลานที่เป็นกำลังสำคัญทั้งทางด้านกำลังกาย และกำลังความคิดในการคิดกิจกรรมที่สร้างสรรค์ และมีประโยชน์ต่อผู้สูงอายุ และกลุ่มผู้ที่กำลังจะเข้าสู่ผู้สูงอายุ จะเป็นกลุ่มที่มีบทบาทในการช่วยกำหนดแนวทาง และสะท้อนถึงปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุในอนาคต และ 3) การบริหารจัดการด้วยการพัฒนารูปแบบโครงการที่ส่งผลดีต่อผู้สูงอายุ คือ การส่งเสริมให้มีโครงการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุในชุมชน ในปี พ.ศ. 2547 เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการดำเนินงานภายในชมรมร่วมกัน เกิดความตระหนักในคุณค่าของตนเอง สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี และพึ่งพาตนเองได้

ดังนั้น การบริหารจัดการสวัสดิการผู้สูงอายุโดยชุมชนหมู่บ้านพลับพลา ตั้งแต่ พ.ศ. 2547 จนถึงปัจจุบัน ยังคงอยู่ในรูปแบบของชมรมผู้สูงอายุ ที่มีการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยการคำนึงถึงเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชมรม 3 ประการ ได้แก่ (1) ผู้นำ คือ ประธานชมรม มีบทบาทสำคัญในการควบคุมการ

ดำเนินการจัดกิจกรรมของชมรมให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ (2) การมีส่วนร่วมของสมาชิก คือ สมาชิกมีส่วนร่วมในการกำหนดกิจกรรมที่สามารถตอบสนองปัญหาและความต้องการโดยรวม ตลอดจนร่วมผลักดันให้กิจกรรมของชมรมสามารถเกิดขึ้นได้ในชุมชน และ (3) การบริหารจัดการตนเองที่เป็นอิสระ และไม่พึ่งพิงหน่วยงานภายนอก คือ สมาชิกมีความตระหนักในปัญหาที่พวกเขาประสบอยู่ โดยเชื่อว่าปัญหาเหล่านั้นพวกเขาสามารถจัดการได้ด้วยตนเอง ด้วยการร่วมกันกำหนดแนวทางการแก้ไข ผ่านกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมร่วมกัน

3. แนวทางในการพัฒนาการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุในชุมชน

จากการสนทนากลุ่มร่วมกับสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ จำนวน 20 คน โดยการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และภัยคุกคามที่เกิดขึ้นกับชมรมผู้สูงอายุ ผลการศึกษา พบว่า

จุดแข็ง ของชมรมผู้สูงอายุ ได้แก่ การมีสถานที่ตั้งของชมรมที่เอื้ออำนวยต่อการจัดกิจกรรม/ การมีคณะกรรมการชมรมในการบริหารจัดการดำเนินการในชมรม/ สมาชิกภายในชมรมสามารถรวมกลุ่มกันได้/ สมาชิกภายในชมรมมีความรู้ความสามารถสูง และมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถสร้างเอกลักษณ์เฉพาะตัวให้มีความโดดเด่นได้

จุดอ่อน ของชมรมผู้สูงอายุ ได้แก่ คณะกรรมการชมรมขาดความรู้ ความชำนาญในการบริหารจัดการดำเนินการในเชิงรุก/ ระบบการบริหารงานของชมรม ยังคงยึดติดในระบบการทำงานแบบราชการที่ใช้ระบบการสั่งการแบบบนลงล่าง/ สมาชิกภายในชมรมขาดเอกภาพในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

โอกาส ของชมรมผู้สูงอายุ ได้แก่ การมีบทบาทผู้ดูแลแห่งรัฐตามรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยเรื่องการเตรียมความพร้อมเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ/ การมีภาคีเครือข่ายภายนอกชุมชน ให้การสนับสนุนบทบาท การกิจการดำเนินกิจกรรมภายในชมรมผู้สูงอายุ/ ความคาดหวังของสมาชิกภายในชมรมต่อการเข้าร่วมกิจกรรมที่ส่งผลดีกับตนเองสูง และ

ภัยคุกคาม ของชมรมผู้สูงอายุ ได้แก่ ปัญหาความท้าทายจากกระแสโลกาภิวัตน์ และการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างประชากร/ งบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคีเครือข่ายภายนอกชุมชน มีไม่เพียงพอต่อการสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมที่ชมรมผู้สูงอายุร้องขอ

ดังนั้น แนวทางในการพัฒนาการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ ในรูปแบบของชมรมผู้สูงอายุ จะเกิดขึ้นได้ นอกจากการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และภัยคุกคามข้างต้นแล้ว จำเป็นต้องมีการวิเคราะห์จับคู่จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และภัยคุกคามร่วมด้วย จึงจะได้แนวทางในการพัฒนาการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุในชุมชน 6 ประการ ดังนี้ (1) การเสริมสร้างโอกาสในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมกัน อย่างสร้างสรรค์ (2) การส่งเสริมการบริหารจัดการทุนของชุมชน โดยการรวมกลุ่มจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน เพื่อการพึ่งตนเอง (3) การส่งเสริมการรวมกลุ่มที่เข้มแข็ง เพื่อสร้างอำนาจในการต่อรอง ในสิ่งที่พึงปรารถนา (4) การส่งเสริมจิตสำนึกความรับผิดชอบร่วม ในการพัฒนาศักยภาพของชมรม (5) การส่งเสริมความเข้าใจทักษะการบริหารจัดการความขัดแย้ง และ (6) การเสริมสร้างภาพลักษณ์ใหม่ ด้วยการเป็นผู้ให้ที่มีคุณค่าในความคิดและการกระทำ และเป็นผู้รับได้อย่างมีศักดิ์ศรี (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 แสดงแนวทางในการพัฒนาการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุในชุมชน ในรูปแบบของชมรมผู้สูงอายุ

	จุดแข็ง (S)	จุดอ่อน (W)
	(S1) สถานที่ตั้งของชมรม เอื้ออำนวยต่อการจัดกิจกรรม (S2) มีคณะกรรมการชมรมในการบริหารจัดการ การดำเนินการในชมรม (S3) สมาชิกภายในชมรมสามารถรวมกลุ่มกันได้ (S4) สมาชิกภายในชมรมมีความรู้ความสามารถสูง และมีภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่สามารถสร้างเอกลักษณ์ เฉพาะตัวให้มีความโดดเด่นได้	(W1) คณะกรรมการชมรมขาดความรู้ ความชำนาญ ในการบริหารจัดการการดำเนินงานในเชิงรุก (W2) ระบบการบริหารงานของชมรม ซึ่งลงยึดคิด ในระบบการทำงานแบบราชการที่ใช้ระบบการสั่งการ แบบบนลงล่าง (W3) สมาชิกภายในชมรม ขาดเอกภาพในการแก้ไขปัญหา ร่วมกัน
โอกาส (O)	กลยุทธ์จุดแข็ง - โอกาส (SO)	กลยุทธ์จุดอ่อน - โอกาส (WO)
(O1) มีบทบัญญัติแห่งรัฐตามรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยเรื่อง การเตรียมความพร้อมเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (O2) มีภาคีเครือข่ายภายนอกชุมชน ให้การสนับสนุน บทบาท การจัดการดำเนินกิจกรรมภายในชมรมผู้สูงอายุ (O3) ความคาดหวังของสมาชิกภายในชมรมต่อการ เข้าร่วมกิจกรรมที่ส่งผลดีกับตนเองสูง	➢ การส่งเสริมการรวมกลุ่มที่เข้มแข็ง เพื่อสร้างอำนาจ ในการต่อรอง ในสิ่งที่พึงปรารถนา (S1, S2, S3, O2, O3)	➢ การส่งเสริมจิตสำนึกความรับผิดชอบร่วม ในการพัฒนาศักยภาพของชมรม (W1, W2, W3, O1, O3) ➢ การส่งเสริมความเข้าใจทักษะการบริหารจัดการ ความขัดแย้งร่วมกัน (W1, W2, W3, O1, O3, O4)
ภัยคุกคาม (T)	กลยุทธ์จุดแข็ง - ภัยคุกคาม (ST)	กลยุทธ์จุดอ่อน - ภัยคุกคาม (WT)
(T1) ปัญหาความท้าทายจากกระแสโลกาภิวัตน์ และ การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างประชากร (T2) งบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐ/ ภาคีเครือข่าย ภายนอกชุมชน มีไม่เพียงพอต่อการสนับสนุน การดำเนินกิจกรรมที่ชมรมผู้สูงอายุร้องขอ	➢ การเสริมสร้างโอกาสในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมกัน อย่างสร้างสรรค์ (S1, S2, S3, S4, T1, T2) ➢ การส่งเสริมการบริหารจัดการทุนของชุมชน โดยการรวมกลุ่มจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน เพื่อการพึ่งตนเอง (S1, S2, S3, S4, T1, T2)	➢ การเสริมสร้างภาคีพันธมิตรใหม่ ด้วยการเป็นผู้ให้ ที่มีคุณค่าในความคิดและการกระทำ และเป็นผู้รับ ได้อย่างมีศักดิ์ศรี (W1, W2, W3, T1, T2)

การอภิปรายผลการวิจัย

ผู้สูงอายุชุมชนหมู่บ้านพลับพลา มีปัญหาและความต้องการเร่งด่วนด้านเศรษฐกิจสูงเป็นอันดับหนึ่ง อันดับสองรองลงมา คือ ด้านร่างกาย ด้านสังคม และด้านจิตใจ ตามลำดับ ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวมีความสอดคล้องกับ แนวคิดเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการด้านเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ ของ ศศิพัฒน์ ยอดเพชร (2549, น. 16-19) ภาพรวมของสถานภาพทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุในปัจจุบัน นับได้ว่าเป็นปัญหามาก โดยเฉพาะในกลุ่มของผู้สูงอายุที่มีฐานะยากจน มักจะระบุนถึงความไม่เพียงพอของรายได้ รวมไปถึงการไม่มีรายได้ แสดงให้เห็นว่าฐานะทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุกลุ่มนี้จัดอยู่ในระดับที่ไม่เหมาะสม เหตุเพราะการจ้างงานในภาคเกษตรกรรม และภาคอุตสาหกรรมมีปริมาณที่ลดลง และความรู้สึกที่ไม่อยากเป็นภาระ หรือรอคอยแต่ความช่วยเหลือจากลูกหลานแต่เพียงฝ่ายเดียว ทำให้ผู้สูงอายุกลุ่มนี้มีความต้องการให้หน่วยงานภาครัฐและองค์กรเอกชนช่วยในการจัดหาอาชีพเสริมให้ เพื่อเป็นการเพิ่มพูนรายได้ และมีเงินสะสมไว้ใช้จ่ายในสภาวะที่ตนเองเจ็บป่วย และมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พรพรม ไชยชัยภูมิ (2554, น.79) ที่พบว่า ผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลโนนไทย ให้ความสำคัญกับความต้องการด้านเศรษฐกิจสูงเป็นอันดับหนึ่ง โดยเฉพาะการเพิ่มวงเงินเบี้ยยังชีพให้สูงขึ้น มากกว่าการเข้าถึงการรักษาพยาบาลที่สะดวกและรวดเร็ว การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม และการพัฒนาตนเอง

สำหรับการบริหารจัดการสวัสดิการผู้สูงอายุโดยชุมชนหมู่บ้านพลับพลา ตั้งแต่ พ.ศ. 2547 จนถึงปัจจุบัน ยังอยู่ในรูปแบบของการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุที่มีการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยการคำนึงถึงเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชมรม 3 ประการ ได้แก่

(1) ผู้นำ มีบทบาทสำคัญ ที่เปรียบเสมือนตัวชีวิตในด้านการระดมการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการพัฒนาศักยภาพของชมรมโดยภาพรวมว่า การบริหารจัดการการดำเนินการภายในชมรมจะมุ่งไปสู่ความสำเร็จหรือตกอยู่ในสถานะที่อ่อนแอ ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิไลพร คัมภีรารักษ์ (2542, น. 38) ที่พบว่า ผู้นำที่มีพฤติกรรมที่แสดงออกให้เห็นถึงการสนับสนุนผู้ตาม ซึ่งเป็นสมาชิกภายในทีม ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจขับเคลื่อนแผนการดำเนินงานร่วมกัน ย่อมส่งผลทำให้ผู้ตามเกิดความรู้สึกว่าตนเองเป็นบุคคลที่สำคัญของทีม สิ่งเหล่านี้นับได้ว่ามีอิทธิพลต่อการสร้างการยอมรับในตัวผู้นำ และ สร้างจิตสำนึกร่วมให้กับผู้ตามให้เกิดความรู้สึกที่อยากจะเข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนการดำเนินงานร่วมกับผู้นำด้วยความเต็มใจ

(2) การมีส่วนร่วมของสมาชิก การบริหารจัดการการดำเนินการภายในชมรมทั้งหมด จำเป็นที่จะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของสมาชิกภายในชมรม เป็นเงื่อนไขสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาศักยภาพของชมรมให้มุ่งไปสู่ความสำเร็จ ทั้งนี้ การระดมการมีส่วนร่วมของสมาชิกจะเกิดขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อ สมาชิกภายในชมรมมีจิตสำนึกความรับผิดชอบร่วมกันสามประการ ได้แก่ “ร่วมกันเป็นเจ้าของ” คือ ร่วมกันคิดและร่วมกันวางแผน “ร่วมกันดำเนินการ” คือ ร่วมกันปฏิบัติและร่วมกันรับผิดชอบ และ “ร่วมกันรับผลประโยชน์” บนพื้นฐานของความเชื่อมั่นและศรัทธาในพลังแห่งความรักที่จะร่วมกันทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม ด้วยการเปิดใจเรียนรู้ที่จะยอมรับในความแตกต่างของกันและกัน มีความอดทนต่อความคิดเห็นที่ไม่ตรงกัน ตลอดจนยอมรับการคิดค้นยอมรับการตำหนิ โดยถือว่าเป็นบทเรียนและแง่คิดที่ก่อให้เกิดการปรับปรุงและพัฒนาศักยภาพของชมรมให้ดีขึ้นกว่าเดิม ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ ประชัย ศรีจามร (2549, น. 58-59) ที่พบว่า การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ช่วยสร้างโอกาสให้คนในชุมชนได้เข้ามาเรียนรู้รูปแบบการพัฒนาชุมชนให้เกิดความยั่งยืนร่วมกัน โดยเริ่มจากการที่คนในชุมชนร่วมกันศึกษาสภาพปัญหาของชุมชน ร่วมกันวางแผนการดำเนินการพัฒนาชุมชน ตลอดจนร่วมกันตัดสินใจกำหนดกิจกรรม เพื่อขับเคลื่อนแผนการดำเนินการพัฒนาชุมชนที่วางไว้ให้มุ่งไปสู่ความสำเร็จได้อย่างยั่งยืน บนพื้นฐานของการยอมรับในความคิดเห็นของกันและกันด้วยความเต็มใจ และ

(3) การบริหารจัดการตนเองที่เป็นอิสระ และไม่พึ่งพิงหน่วยงานภายนอก สมาชิกภายในชมรมมีส่วนร่วมตัดสินใจกำหนดทิศทางการบริหารจัดการการดำเนินการภายในชมรมได้โดยอิสระ ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พรรณทิพย์ เพชรมาก และคณะ (2546, น. 29) ที่พบว่า ชุมชนเข้มแข็งที่ยั่งยืน จะมีอิสระ มีภูมิคุ้มกัน มีความรับผิดชอบในการแก้ไขปัญหา และสามารถพึ่งตนเองได้

ผลการศึกษาดังกล่าว มีความสอดคล้องกับ แนวคิดที่ว่าด้วยเงื่อนไขและความสำเร็จของการจัดสวัสดิการชุมชน ของ ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2544, น. 16) เงื่อนไขและความสำเร็จของการจัดสวัสดิการชุมชน คือ การที่องค์กรชุมชนอาศัยการร่วมมือร่วมใจ หรือการมีส่วนร่วมของสมาชิกภายในชุมชนเป็นปัจจัยหลัก ในการปฏิบัติภารกิจให้บรรลุเป้าหมาย การร่วมมือร่วมใจ หรือการมีส่วนร่วมจะเกิดขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อ สามารถปลูกจิตวิญญาณของสมาชิกทุกคนให้ตื่นขึ้นมา จิตวิญญาณในที่นี้ คือ สปีริต (Spirit) ที่อยู่ในจิตใจของแต่ละคน

จะเกิดขึ้นได้ด้วยปัจจัย 5 ประการ คือ (1) การมีผู้นำที่มีความคิด อุดมการณ์ และวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน (2) การกำหนดเป้าหมายที่แน่นอน (3) การกิจที่เป็นรูปธรรมเด่นชัด ปฏิบัติได้ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนด (4) ความเชื่อมั่นและความไว้วางใจต่อกัน และ (5) มีปัจจัยร้อยรัดอารมณ์ร่วมหรือความต้องการร่วมในตัวบุคคลหรือความศรัทธาในตัวบุคคลหรือตัวผู้นำ อุดมการณ์และความเชื่อ และการมีผลประโยชน์ร่วมกัน ทั้งนี้อาจเรียกรวมกันได้ว่าเป็นทุนทางสังคม หรือเครื่องร้อยรัดชุมชนที่ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้

กล่าวโดยสรุป การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุโดยชุมชน ในรูปแบบของการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุ เป็นกระบวนการพัฒนาที่เปิดโอกาสให้สมาชิกซึ่งเป็นผู้สูงอายุในชุมชน ได้มีส่วนร่วมเรียนรู้และตระหนักถึงปัญหาและความต้องการที่เกิดขึ้น สามารถจัดลำดับความสำคัญเร่งด่วน และพยายามคิดหาวิธีการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นร่วมกันอย่างเป็นระบบ จนทำให้เกิดการสร้างสรรคกิจกรรมที่มีความหลากหลายและครอบคลุมต่อความต้องการของสมาชิก (จำรูญ มีขนอน, 2555, น.58-59) กล่าวคือ การที่สมาชิกภายในชมรมระบุว่ากำลังประสบกับปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ การมีรายได้ไม่เพียงพอต่อความต้องการใช้จ่าย และประธานชมรมระดมการมีส่วนร่วมของสมาชิก จัดกิจกรรมการฝึกอาชีพ ควบคู่ไปกับการณรงค์ให้ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนอย่างชาญฉลาด นอกจากสมาชิกจะได้รับการตอบสนองความต้องการทางด้านเศรษฐกิจ คือ การมีอาชีพเสริมที่สามารถหารายได้มาใช้จ่ายในการดำเนินชีวิตและเก็บออมแล้ว อาชีพก็จะเป็นแรงผลักดันให้สมาชิก ได้รับการตอบสนองความต้องการทางด้านร่างกายตามมา คือ การออกกำลังกายด้วยการเคลื่อนไหวร่างกาย และฝึกทักษะกระบวนการคิดเชิงสร้างสรรค์ นอกจากนั้น ยังได้รับการตอบสนองความต้องการทางด้านสังคมและจิตใจ ที่เกิดขึ้นจากการพบปะเพื่อนฝูง ได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกัน ส่งผลทำให้เกิดความรู้สึกเข้าใจซึ่งกันและกัน รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า มีความหมาย และมีความภาคภูมิใจที่สามารถเป็นที่ยอมรับของกลุ่ม โดยมีความสอดคล้องกับการศึกษาของ ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และคณะ (2550, น. 14-15) ที่ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการชุมชนบนฐานการพัฒนา ว่าเป็นการจัดสวัสดิการโดยภาคชุมชน โดยเฉพาะในกลุ่มที่เกิดจากฐานงานพัฒนา ส่วนใหญ่จะมีลักษณะที่เชื่อมโยงและเกี่ยวพัน มีจุดเน้นที่ต้องการให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วม มีการรวมตัวกันเป็นเครือข่าย โดยเริ่มต้นจากความต้องการการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มยางพารา กลุ่มข้าว แต่สุดท้ายก็มักจะคาดหวังให้เกิดความเข้มแข็งภายในชุมชน ต้องการพาชุมชน ไปสู่เส้นทางของการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงและพัฒนา

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับเป็นแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนาการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุโดยชุมชน ในรูปแบบของชมรมผู้สูงอายุ ให้กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่สำคัญ 3 กลุ่ม ได้แก่ ชมรมผู้สูงอายุ หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง และภาคีเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชมรมผู้สูงอายุ ดังต่อไปนี้

1.1 ข้อเสนอแนะต่อชมรมผู้สูงอายุ

- 1) ควรเสริมสร้างโอกาสให้สมาชิกได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมกันอย่างสร้างสรรค์
- 2) ควรส่งเสริมให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทุนของชุมชน โดยการรวมกลุ่มจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน เพื่อการพึ่งตนเอง
- 3) ควรส่งเสริมให้สมาชิกมีการรวมกลุ่มที่เข้มแข็ง เพื่อสร้างอำนาจในการต่อรองในสิ่งที่พึงปรารถนา
- 4) ควรส่งเสริมให้สมาชิกมีจิตสำนึกความรับผิดชอบร่วมในการพัฒนาศักยภาพของชุมชน
- 5) ควรส่งเสริมให้สมาชิกมีความกระตือรือร้น ในการทำความเข้าใจทักษะการบริหารจัดการความขัดแย้งร่วมกัน
- 6) ควรเสริมสร้างภาพลักษณ์ใหม่ให้กับสมาชิก ด้วยการเป็นผู้ให้ที่มีคุณค่าในความคิดและการกระทำ และเป็นผู้รับได้อย่างมีศักดิ์ศรี

1.2 ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง

- 1) ควรส่งเสริมให้ชมรมผู้สูงอายุ ได้รับโอกาสในการเข้าร่วมการอบรมเกี่ยวกับการจัดทำระเบียบข้อบังคับชมรม เพื่อใช้ในการบริหารจัดการการดำเนินการภายในชมรมให้เป็นมาตรฐานเดียวกันทั่วประเทศ
- 2) ควรปรับบทบาทด้านการสนับสนุน โดยเฉพาะทัศนคติและความเชื่อในการทำงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชมรมผู้สูงอายุ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาและปรับปรุงระบบการสนับสนุนให้มีความสอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของสมาชิกภายในชมรม

1.3 ข้อเสนอแนะต่อภาคีเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชมรมผู้สูงอายุ

- 1) ควรมีการจัดประชุม เพื่อร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการพัฒนาองค์ความรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง
- 2) ควรมีการจัดทำฐานข้อมูลภาคีเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชมรมผู้สูงอายุ เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์จุดเด่นของชมรมผู้สูงอายุต่าง ๆ ที่อยู่ภายในภาคีเครือข่าย ให้กับชุมชนอื่น ๆ ที่กำลังริเริ่มมีการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุได้เข้ามาศึกษาดูงาน

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบถึงกระบวนการบริหารจัดการสวัสดิการผู้สูงอายุโดยชุมชน ระหว่างชุมชนเมืองและชนบท เพื่อเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ ที่มีความครอบคลุม และสร้างความเป็นธรรม

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการคาดประมาณประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2553-2583. (2555). *ผลการคาดประมาณประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2553 - 2583*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- จำรูญ มีขนอน. (2555). *การประเมินผลและถอดบทเรียนการดำเนินงานของสมาคมชมรมผู้สูงอายุจังหวัดกาญจนบุรี*. รายงานการวิจัยสถาบันพัฒนาสุขภาพอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. (2554). *สวัสดิการโดยภาคชุมชน (1): กลุ่มออมทรัพย์*. กรุงเทพฯ: เอดิสันเพรส โปรดักส์.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และคณะ. (2550). *สวัสดิการพื้นฐาน (Social Safety Net): รากฐานความเป็นธรรมทางรายได้*. กรุงเทพฯ: คณะทำงานการกระจายรายได้ สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- ประชัย ศรีจามร. (2549). *การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการปลูกป่าชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนบ้านป่าไผ่ ตำบลป่าไผ่ ออคอนชัย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย*. ภาคนิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ปราโมทย์ ประสาทกุล สุทธิดา ชวนวัน และกาญจนา เทียนฉาย. (2552). *ผู้สูงอายุ: คนวงในที่จะถูกผลักให้ไปอยู่ชายขอบ*. นครปฐม: สำนักพิมพ์ประชากรและสังคม.
- พรพรม ไชยชัยภูมิ. (2554). *ความต้องการสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลโนนไทย อำเภอโนนไทย จังหวัดนครราชสีมา*. รายงานการศึกษาอิสระปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พรรณทิพย์ เพชรมาก และคณะ. (2546). *วิถีพลังไท ชูชุมชนพึ่งตนเอง*. ใน *สรุปการสัมมนางานมหกรรมสัมมนาชุมชนเข้มแข็ง ครั้งที่ 1, 21-23 มกราคม 2546 ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2553). *ด้วยรักและกตัญญูสู่ระบบการดูแลผู้สูงอายุที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: บริษัท ที คิว พี.
- วิไลพร คัมภีร์รักษ์. (2542). *ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการบังคับบัญชาและความผูกพันต่อองค์กร และผลของปัจจัยส่วนบุคคลของผู้บังคับบัญชาที่มีต่อความผูกพันต่อองค์กรของผู้ใต้บังคับบัญชา: กรณีศึกษา กลุ่มบริษัทน้ำตาลแห่งหนึ่ง*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. (2549). *สวัสดิการผู้สูงอายุ: แนวคิดและวิธีการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์*. กรุงเทพฯ: มิสเตอร์ก๊อบปี้.
- ศิริพร ดาบเพชร; คมคาย มากบัว และประจักษ์ แป๊ะสกุล. (2551). *ประวัติศาสตร์ไทย ม.4 - ม.6*. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน. (2558). *“โครงการบ้านมั่นคง” การพัฒนาที่อยู่อาศัยโดยองค์กรชุมชนและท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: สำนักงานบ้านมั่นคง สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน.
- สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์. (2556). *ประวัติชุมชนหมู่บ้านพลับพลา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์.

สำนักส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและการมีส่วนร่วม. (2552). *ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยหลักเกณฑ์การจ่ายเงินเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2552*. กรุงเทพฯ: กระทรวงมหาดไทย.

สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ. (2546). *สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย 2546*. กรุงเทพฯ: เจ.เอส.การพิมพ์.

สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ. (2555). *รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ.